

Особливості застосування окремих методичних підходів при оцінці права вимоги зобов'язання, що виникає внаслідок здійснення банком кредитних операцій

У статті запропоновані уніфіковані механізми оцінки права вимоги зобов'язання, що виникають внаслідок здійснення банком кредитних операцій. Конкретні підходи та методи оцінки в межах розроблених методичних зasad відповідають чинному законодавству щодо здійснення професійної оціночної діяльності в Україні, а також національним і міжнародним стандартам оцінки та задовільняють вимогам положень Національного банку України про порядок розрахунку значення показника ризику кредиту. Запропонована модель оцінки дозволяє визначити вартість прав вимоги зобов'язань за сформованим кредитним портфелем банку за мінімальних витрат та браком достатньої інформації відносно об'єкта оцінки.

Ключові слова: ринкова вартість, кредитна операція, оціночні процедури, підхід до оцінки, кредитний портфель, ризик кредиту, дисконт, забезпечення, принципи оцінки.

В статье предложены унифицированные механизмы оценки права требования, которые возникают в результате осуществления банком кредитных операций. Конкретные подходы и методы оценки в пределах разработанных методических принципов отвечают действующему законодательству относительно осуществления профессиональной оценочной деятельности в Украине, а также национальным и международным стандартам оценки, и удовлетворяют требованиям положений Национального банка Украины о порядке расчета значения показателя риска кредита. Предложенная модель оценки позволяет определить стоимость прав требования по сформированному кредитному портфелю банка при минимальных расходах и нехватке достаточного количества информации относительно объекта оценки.

Ключевые слова: рыночная стоимость, кредитная операция, оценочные процедуры, подход к оценке, кредитный портфель, риск кредита, дисконт, обеспечение, принципы оценки.

The article proposes unified evaluation mechanisms law requirements obligation arising from the implementation of the Bank's credit operations. Concrete approaches and methods of estimation, within the limits of the worked out methodical principles, answer a current legislation in relation to realization of professional evaluation activity in Ukraine, and also to the national and international standards of estimation, and meet the requirements of the regula-

tions of the National Bank of Ukraine on procedure of calculation of value of indicator of risk of the loan. The offered model of estimation allows to define the cost of rights in the action of obligations after the formed credit brief—case of bank, at minimum charges and by the shortage of sufficient information relatively object of estimation.

Keywords: market value credit operation, evaluation procedures, an approach to evaluation, loan portfolio, the risk of the loan, discount, ensuring the principles of evaluation.

Постановка проблеми. Боргові зобов'язання боржника перед кредитором є особливим видом активів, основою яких є права на здобуття певних економічних благ.

Особливу актуальність проблема оцінки права вимоги зобов'язання за кредитним договором отримала після кризи 2008 року, коли у банків виникли портфелі прострочених кредитів (проблемна заборгованість позичальників). Вартість права вимоги є результатом аналізу безлічі чинників, при цьому сума заборгованості – один з основних, але не єдиний чинник вартості права вимоги заборгованості. Незважаючи на наявність публікацій з даної тематики, що висвітлюють загальні методичні основи оцінки даного об'єкта, в сучасній оцінній практиці залишається безліч питань. Запропонована модель оцінки є одним з можливих варіантів визначення вартості права вимоги зобов'язання, що виникає внаслідок здійснення банком кредитних операцій у специфічних умовах, пов'язаних з метою оцінки, статусом кредитора (банка) і браком достатньої інформації відносно об'єкта оцінки.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Фінансовій оцінці боргових зобов'язань, присвятили наукові праці ряд таких вітчизняних вчених та практиків: І. Галкін, О. Драпіковський, Ю. Дехтяренко, Н. Жиленко, І. Іванова, В. Ларцев, Н. Лебідь, Я. Маркус, О. Мендрул, С. Сівець, С. Скринько, О. Пузенко, Ф. Пузій, А. Чіркін, а також зарубіжних – А. Дамодаран, В. Грибовський, А. Грязнова, А. Грегорі, Ф. Еванс, Ю. Козир, В. Михайлєць, О. Стоянова, Т. Харрісон.

Враховуючи їх значний внесок у формування методично-го забезпечення фінансової оцінки майнових прав, варто зауважити недостатність розкриття питання оцінки права вимоги зобов'язання, що виникає внаслідок здійснення банком кредитних операцій.

Метою статті є пропонування уніфікованих механізмів оцінки вартості права вимоги зобов'язання, що виникає внаслідок здійснення банком кредитних операцій.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до інформації Національного банку України, протягом 2012 року поліпшилася робота банків з проблемними кредитами. Зокрема, прострочена заборгованість за наданими кредитами за звітний рік зменшилася на 8,5% (на 6,8 млрд. грн.) – до 72,5 млрд. грн., що становило 8,9% від кредитних операцій (станом на 01.01.2012 – 9,6%). Обсяг прострочених нарахованих доходів знизився на 1,1 млрд. грн. [12]. На жаль, такі досягнення банківської системи лише свідчать про активний продаж банками своїх проблемних активів колекторським компаніям. У середньому зараз колектори купують кредити за 5–7% від їхньої балансової вартості. Проте ціна може коливатися в межах від 1 до 20%. На вартість права вимоги впливає категорія якості позики і вживані напрями роботи з нею. Вартість права вимоги може знаходитися в діапазоні від нуля до повної фактичної суми заборгованості. Можна виділити основні чинники, які визначають вартість права вимоги: сума заборгованості на дату оцінки, забезпечення права вимоги, вартість забезпечення, терміни реалізації майна боржника і поручителів; наявність юридичних ризиків і ін. Як база оцінки боргових зобов'язань приймається ринкова вартість – вартість, за яку можливе відчуження об'єкта оцінки на дату оцінки на ринку в результаті угоди, для якої характерні такі умови: угода укладена між незв'язаними сторонами, після відповідного маркетингу і за умови, що кожна зі сторін діяла із знанням справи, розсудливо і без примусу, при цьому угода здійснювалася за типових умов фінансування. В основу визначення ринкової вартості об'єкта оцінки покладений принцип найбільш ефективного використання і очікування. Принцип найбільш ефективного використання полягає в урахуванні залежності ринкової вартості об'єкта оцінки від його найбільш ефективного використання. Під найбільш ефективним використанням розуміється використання майнових прав, в результаті якого вартість об'єкта оцінки є максимальною. При цьому розглядаються тільки ті варіанти використання майнових прав, які є технічно можливими, дозволеними та економічно доцільними. Реалізація принципу найбільш ефективного використання об'єкта оцінки можлива при припущеннях, що суб'екти цивільно-правових відносин стосовно права вимоги зобов'язання можуть реалізувати вказане право шляхом заміни сторін у зобов'язанні відповідно до норм чинного законодавства, в тому числі шляхом поступки права вимоги на користь інших суб'єктів. Принцип очікування передбачає, що вартість об'єкта оцінки визначається величиною економічних вигод, що очікуються від володіння ним. Реалізація принципу очікування здійснюється шляхом отримання доходів від володіння об'єктом оцінки, обумовлених виконанням зобов'язання боржником і виплатою ним відсотків, штрафів, пені за зобов'язанням згідно з умовами цивільно-правового договору або на інших підставах, перед-

бачених цивільним законодавством України. Згідно з Національним стандартом №1 ринкова вартість може розраховуватися з використанням усіх методичних підходів: витратного, порівняльного та дохідного [7]. Природа боргових зобов'язань обумовлює відсутність чинників їхнього зносу і не передбачає витрат на відтворення. Тому використання витратного підходу для оцінки боргових зобов'язань зводиться до визначення їх балансової величини з коректуванням на суму зобов'язань, по яких закінчився термін позовної давності і тому подібне. З врахуванням вказаного вище витратний підхід у процесі визначення вартості права вимоги зобов'язання не використовується. Використання порівняльного підходу в процесі оцінки боргових зобов'язань не можливе у зв'язку з відсутністю ринкової інформації, пов'язаної з підбором аналогів та виконанням корегувань. Таким чином, застосування дохідного підходу для оцінки права вимоги зобов'язання є єдино можливим. Методи дохідного підходу максимально відповідають приведеним вище принципам визначення ринкової вартості об'єкту оцінки. Визначення вартості об'єкта оцінки в рамках дохідного підходу може здійснюватися з використанням методу дисконтування грошових потоків. Процедура дисконтування грошових потоків передбачає перетворення майбутніх нерівномірних доходів на поточну вартість шляхом дисконтування по відповідній ставці дисконту кожного з майбутніх платежів. Основною проблемою застосування дохідного підходу є коректне визначення розміру майбутніх грошових потоків, пов'язаних з виконанням зобов'язань боржником, та ризиків їх неотримання банком. Оцінка вказаних чинників базується на аналізі:

- правового статусу боргових зобов'язань, правильності їх юридичного оформлення;
- фінансового стану боржника, який характеризується його платоспроможністю, наявністю ліквідного майна, в тому числі заставного забезпечення зобов'язань, обсягами і результативністю фінансово-господарської діяльності;
- стану обслуговування боргових зобов'язань боржником, наявність прострочення виплат по зобов'язаннях, кредитна історія боржника і тому подібне.

Процедура визначення вартості боргових зобов'язань складається з таких етапів.

1. *Ідентифікація об'єкта оцінки як права вимоги зобов'язання.* Ідентифікація виконується шляхом аналізу наявності та правильності документального оформлення об'єкта оцінки, дотримання реквізитів та норм чинного законодавства, юридично-правової можливості виконання зобов'язання відповідно до умов цивільно-правової угоди.

Кредитна документація (справа) формується на паперових носіях і має містити:

- письмове клопотання (заяву) боржника про надання кредиту;
- бізнес-план, техніко-економічне обґрунтuvання потреби в кредиті на відповідні цілі (для юридичних осіб);
- контракти та/або договори про купівлю–продаж (за наявності);

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВІДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- фінансову звітність (для юридичних осіб), інформацію про доходи (для фізичних осіб) боржника;
- фінансову та бюджетну звітність (для бюджетної установи);
- інформацію про надходження коштів на поточні рахунки в банку та в інших банках щонайменше за останні шість повних місяців;
- інформацію, надану боржником та документально підтверджену іншими банками, про:
 - а) заборгованість боржника з визначенням основних умов договору про надання кредиту (сума за договором, строк, залишок заборгованості, вид забезпечення за кредитом тощо);
 - б) наявність простроченої заборгованості;
- інформацію про стан виконання зобов'язань боржника перед банком за попередніми договорами, кредитну історію (за наявності);
- інформацію про перевірку цільового використання кредиту;
- підтвердні документи (виписки за балансовими та позабалансовими рахунками, платіжні доручення тощо), що свідчать про надання та погашення кредиту, наявні фінансові зобов'язання, оприбуткування заставленого майна тощо;
- аудиторський висновок про фінансовий стан боржника;
- установчі та реєстраційні документи (для юридичних осіб), копії відповідних сторінок паспорта та довідки про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків (для фізичних осіб);
- договір про надання кредиту і додаткові договори до нього;
- договори застави (іпотеки) та додаткові договори до них, гарантійні листи;
- документи, що підтверджують повноваження особи підписувати договір про надання кредиту, договори застави (іпотеки) та додаткові договори до них від імені контрагента банку;
- копії правовстановлюючих документів на майно (майнові права), що передається в забезпечення;
- документи, що підтверджують ринкову вартість заставленого майна (майнових прав) під час видачі кредиту;
- документи, що свідчать про наявність та якість збереження заставленого майна (акти, довідки, матеріали перевірок);
- документи, що свідчать про обтяження майна та його державну реєстрацію відповідно до вимог законодавства України;
- договори страхування заставленого майна та документи, що підтверджують сплату страхового платежу (за наявності);
- інформацію про вжиті банком заходи для погашення боргу (документи, що засвідчують процедуру повернення або стягнення боргу).

2. Фінансовий аналіз діяльності боржника. Під фінансовим станом боржника розуміють сукупність показників, які відображають наявність, розміщення та використання ресурсів (активів) позичальника, а також його реальні та потенційні фінансові можливості. Для здійснення оцінки фінансового стану позичальника – юридичної особи необхідно враховувати такі основні економічні показники його діяльності: платоспроможність (коєфіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності);

фінансова стійкість (коєфіцієнти маневреності власних коштів, співвідношення зачутчених і власних коштів); обсяг реалізації; обороти за рахунками (співвідношення надходжень на рахунки позичальника і суми кредиту, наявність картотеки неплатежів – у динаміці); склад та динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості (за останній звітний та поточний роки); собівартість продукції (у динаміці); прибутки та збитки (у динаміці); рентабельність (у динаміці); кредитна історія (погашення кредитної заборгованості в минулому, наявність діючих кредитів). Аналіз грошових потоків позичальника має здійснюватися з урахуванням такого показника: співвідношення чистих надходжень на всі рахунки позичальника до суми основного боргу за кредитною операцією та процентами за нею з урахуванням строку дії кредитної угоди. Також можуть бути враховані суб'єктивні чинники, що характеризуються такими показниками: ринкова позиція позичальника та його залежність від циклічних і структурних змін в економіці та галузі промисловості; наявність державних замовлень і державна підтримка позичальника; ефективність управління позичальника; професіоналізм керівництва та його ділова репутація; інша інформація.

Оцінка фінансового стану юридичної особи здійснюється шляхом розрахунку інтегрального показника фінансового стану боржника – юридичної особи.

Інтегральний показник розраховується із застосуванням багатофакторної дискримінантної моделі за такою формулою:

$$Z = a_1K_1 + a_2K_2 + a_3K_3 + a_4K_4 + a_5K_5 + a_nK_n - a_o,$$

де Z – інтегральний показник;

$K_1, K_2 \dots K_n$ – фінансові коєфіцієнти, що визначаються на підставі даних фінансової звітності боржника;

$a_1, a_2 \dots a_n$ – параметри, що визначаються з урахуванням вагомості та розрядності фінансових коєфіцієнтів і щорічно актуалізуються Національним банком України на підставі даних фінансової звітності боржників – юридичних осіб;

a_o – вільний член дискримінантної моделі, значення якого щорічно актуалізується Національним банком України.

Клас боржника – юридичної особи визначається залежно від значення інтегрального показника з урахуванням величини підприємства (велике, середнє або мале) згідно з таблицями 1 та 2 [13].

Класифікація позичальників – фізичних осіб здійснюється за результатами оцінки їхнього фінансового стану за такими категоріями якості:

Клас А – фінансовий стан добрий: сукупний чистий дохід боржника – фізичної особи перевищує внески на погашення боргу за всіма активами банку щодо цього боржника за відповідний період; наявність у власності майна, крім майна, переданого в заставу; коєфіцієнти, що характеризують посточну платоспроможність боржника – фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, перевищують їх оптимальні значення.

Клас Б – фінансовий стан задовільний: сукупний чистий дохід боржника – фізичної особи є не меншим, ніж сума внесків на погашення боргу за всіма активами банку щодо цьо-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Таблиця 1. Визначення класу боржника – юридичної особи для великого або середнього підприємства

№ з/п	Види економічної діяльності	Класи								
		клас 1	клас 2	клас 3	клас 4	клас 5	клас 6	клас 7	клас 8	клас 9
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	Більше ніж +1,25	Від +1,25 до +0,81	Від +0,80 до +0,60	Від +0,59 до +0,35	Від +0,34 до +0,05	Від +0,04 до -0,25	Від -0,26 до -0,70	Від -0,71 до -3,20	Менше ніж -3,20
2	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	Більше ніж +1,35	Від +1,35 до +0,71	Від +0,70 до +0,35	Від +0,34 до 0,00	Від -0,01 до -0,36	Від -0,37 до -0,70	Від -0,71 до -1,20	Від -1,21 до -3,50	Менше ніж -3,50
3	Переробна промисловість	Більше ніж +1,35	Від +1,35 до +0,81	Від +0,80 до +0,51	Від +0,50 до +0,17	Від +0,16 до -0,20	Від -0,21 до -0,50	Від -0,51 до -1,04	Від -1,05 до -3,70	Менше ніж -3,70
4	Добувна промисловість; постачання газу, електроенергії, води	Більше ніж +1,35	Від +1,35 до +0,80	Від +0,79 до +0,51	Від +0,50 до +0,04	Від +0,03 до -0,40	Від -0,41 до -0,75	Від -0,76 до -1,34	Від -1,35 до -4,70	Менше ніж -4,70
5	Будівництво	Більше ніж +0,60	Від +0,60 до +0,07	Від -0,16 до -0,15	Від -0,41 до -0,40	Від -0,68 до -0,90	Від -0,91 до -1,30	Від -1,31 до -3,80	Менше ніж -3,80	
6	Оптова та роздрібна торгівля	Більше ніж +1,50	Від +1,50 до +0,91	Від +0,90 до +0,62	Від +0,61 до +0,16	Від +0,15 до -0,27	Від -0,28 до -0,60	Від -0,61 до -1,20	Від -1,21 до -4,70	Менше ніж -4,70
7	Транспорт, складське господарство	Більше ніж +1,55	Від +0,75 до +0,35	Від +1,00 до +0,76	Від +0,75 до 0,35	Від +0,34 до -0,05	Від -0,06 до -0,37	Від -0,38 до -0,95	Від -0,96 до -3,50	Менше ніж -3,50
8	Фінансова та страхова діяльність	Більше ніж +2,00	Від +2,00 до +1,20	Від +1,19 до +0,95	Від +0,94 до +0,52	Від +0,51 до +0,10	Від +0,09 до -0,25	Від -0,26 до -0,83	Від -0,84 до -4,20	Менше ніж -4,20
9	Інформація та телекомуникації	Більше ніж +1,15	Від +1,15 до +0,70	Від +0,69 до +0,45	Від +0,44 до +0,09	Від +0,08 до -0,26	Від -0,27 до -0,55	Від -0,56 до -1,10	Від -1,11 до -3,30	Менше ніж -3,30

Таблиця 2. Визначення класу боржника – юридичної особи для малого підприємства

№ з/п	Види економічної діяльності	Класи								
		клас 1	клас 2	клас 3	клас 4	клас 5	клас 6	клас 7	клас 8	клас 9
1	Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	Більше ніж +1,00	Від +1,00 до +0,50	Від +0,49 до +0,28	Від +0,27 до -0,10	Від -0,11 до -0,45	Від -0,46 до -0,75	Від -0,76 до -1,26	Від -1,27 до -4,20	Менше ніж -4,20
2	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	Більше ніж +2,00	Від +2,00 до +1,40	Від +1,39 до +1,05	Від +1,04 до +0,55	Від +0,54 до +0,01	Від 0,00 до -0,40	Від -0,41 до -1,10	Від -1,11 до -4,40	Менше ніж -4,40
3	Переробна промисловість	Більше ніж +1,70	Від +1,70 до +1,11	Від +1,10 до +0,81	Від +0,80 до +0,35	Від +0,34 до -0,10	Від -0,11 до -0,50	Від -0,51 до -1,14	Від -1,15 до -4,10	Менше ніж -4,10
4	Добувна промисловість; постачання газу, електроенергії, води	Більше ніж +2,20	Від +2,20 до +1,25	Від +1,24 до +0,90	Від +0,89 до +0,42	Від +0,41 до -0,05	Від -0,06 до -0,50	Від -0,51 до -1,20	Від -1,21 до -4,90	Менше ніж -4,90
5	Будівництво	Більше ніж +2,10	Від +2,10 до +1,40	Від +1,39 до +0,81	Від +0,80 до +0,53	Від +0,52 до +0,04	Від +0,03 до -0,35	Від -0,36 до -1,10	Від -1,11 до -4,20	Менше ніж -4,20
6	Оптова та роздрібна торгівля	Більше ніж +1,60	Від +1,60 до +0,96	Від +0,95 до +0,71	Від +0,70 до +0,20	Від +0,19 до -0,24	Від -0,25 до -0,59	Від -0,60 до -1,25	Від -1,26 до -5,20	Менше ніж -5,20
7	Транспорт, складське господарство	Більше ніж +1,40	Від +1,40 до +0,86	Від +0,85 до +0,61	Від +0,60 до +0,20	Від +0,19 до -0,19	Від -0,20 до -0,50	Від -0,51 до -1,10	Від -1,11 до -4,40	Менше ніж -4,40
8	Фінансова та страхова діяльність	Більше ніж +2,50	Від +2,50 до +1,51	Від +1,50 до +1,20	Від +1,19 до +0,75	Від +0,74 до +0,32	Від +0,31 до -0,10	Від -0,11 до -0,75	Від -0,76 до -3,40	Менше ніж -3,40
9	Інформація та телекомуникації	Більше ніж +1,60	Від +1,60 до +0,98	Від +0,97 до +0,62	Від +0,61 до +0,23	Від +0,22 до -0,20	Від -0,21 до -0,55	Від -0,56 до -1,19	Від -1,20 до -4,20	Менше ніж -4,20

го боржника за відповідний період, простежується негативна тенденція (зміна місця роботи з погіршенням умов, зростання обсягу зобов'язань боржника – фізичної особи, що свідчить про підвищення ймовірності несвоєчасного та/або в неповній сумі погашення боргу); коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника – фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, є несуттєво нижчими, ніж їх оптимальні значення.

Клас В – фінансовий стан незадовільний: сукупний чистий дохід боржника – фізичної особи є нижчим, ніж сума внесків на погашення боргу за всіма активами банку щодо цього боржника за відповідний період, наявні негативні зміни щодо загального матеріального стану клієнта та/або його соціальної стабільності; зростання обсягу зобов'язань борж-

ника – фізичної особи свідчить про високу ймовірність несвоєчасного та/або в неповній сумі погашення боргу; коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника – фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, є несуттєво нижчими, ніж їх оптимальні значення.

Клас Г – фінансовий стан критичний: сукупний чистий дохід боржника – фізичної особи є недостатнім для своєчасних та в повному обсязі внесків на погашення боргу за всіма активами банку щодо цього боржника за відповідний період; коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність боржника – фізичної особи і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, нижчі, ніж їх оптимальні значення.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Таблиця 3. Визначення стану обслуговування боргу боржником

Кількість календарних днів прострочення (включно)	Стан обслуговування боргу
Від 0 до 7	«Високий»
Від 8 до 30	«Добрий»
Від 31 до 90	«Задовільний»
Від 91 до 180	«Слабкий»
Понад 180	«Незадовільний»

3. Оцінка стану обслуговування боргових зобов'язань боржником. Оцінка стану обслуговування боргу боржником – фізичною та юридичною особою на підставі кількості календарних днів прострочення погашення боргу за станом на перше число місяця, наступного за звітним, проводиться згідно з таблицею 3 [9].

4. Визначення ризиків невиконання боргових зобов'язань. Класифікація позичальників здійснюється за такими категоріями якості:

- I (найвища) – немає ризику або ризик є мінімальним;
- II – помірний ризик;
- III – значний ризик;
- IV – високий ризик;
- V (найнижча) – реалізований ризик.

З метою оцінки ризику за наданими фінансовими зобов'язаннями, боржником за якими є нерезидент, можливе використання даних, підверджених в бюллетені таких провідних світових рейтингових агентств (компаній), як Standard & Poor's, Moody's Investors Service та Fitch IBCA. Для оцінки ризику за наданими фінансовими зобов'язаннями,

боржником за якими є резидент, можливе використання даних рейтингових агентств, які мають право визначати рейтингові оцінки відповідно до законодавства України. У разі отримання від рейтингового агентства (компанії), яке має право визначати рейтинги згідно із законодавством України, рейтингу боржника або зобов'язання, визначається значення показника ризику виконання боргових зобов'язань без урахування класу боржника згідно з табл. 4.

Класифікація кредиту, наданого боржнику – юридичній особі за категоріями якості на підставі визначеного класу боржника – юридичної особи та стану обслуговування ним боргу наведена у табл. 5 [9].

Класифікація кредиту, наданого боржнику – фізичній особі, за категоріями якості на підставі визначеного класу боржника – фізичної особи та стану обслуговування ним боргу наведена у табл. 6 [9].

Показник ризику кредиту, наданого боржникові – фізичній або юридичній особі залежно від категорії якості в межах діапазонів, наведений у табл. 7 [9].

Таблиця 4. Визначення показника ризику з урахуванням рейтингу боржника або боргових зобов'язань

Рейтинг боржника або боргових зобов'язань		Категорія якості боргових зобов'язань	Відкориговані значення показника ризику виконання боргових зобов'язань
згідно з міжнародною рейтинговою шкалою – 2	згідно з національною рейтинговою шкалою		
від AAA до AA–	uaAAA uaAA	I – найвища	0
від A+ до BBB+	uaA	II	0,01 – 0,20
BBB та BBB–	uaBBB	III	0,21 – 0,50
Спекулятивний рівень		IV	0,51 – 0,99
Дефолт		V – найнижча	1,0

Таблиця 5. Класифікація кредиту, наданого боржнику – юридичній особі, за категоріями якості

Клас боржника – юридичної особи	Стан обслуговування боргу				
	«високий»	«добрий»	«задовільний»	«слабкий»	«незадовільний»
1	I	I	III	IV	V
2	I	I	III	IV	V
3	I	II	III	IV	V
4	I	II	III	IV	V
5	II	II	III	IV	V
6	II	III	IV	IV	V
7	II	III	IV	IV	V
8	II	III	IV	IV	V
9	II	III	IV	V	V

Таблиця 6. Класифікація кредиту, наданого боржнику – фізичній особі, за категоріями якості

Фінансовий стан боржника – фізичної особи (клас)	Стан обслуговування боргу				
	«високий»	«добрий»	«задовільний»	«слабкий»	«незадовільний»
A	I	II	III	IV	V
Б	I	II	III	IV	V
В	II	III	IV	IV	V
Г	II	III	IV	V	V

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Таблиця 7. Визначення показника ризику кредиту, наданого боржниківі

Категорія якості кредиту		Значення показника ризику кредиту
I – найвища		0,01 – 0,06
II		0,07 – 0,20
III		0,21 – 0,50
IV		0,51 – 0,99
V – найнижча		1,0

Таблиця 8

№ з/п	Номер договору	Дата укладання договору	Заборгованість по тілу, грн.	Заборгованість по %, грн.	Пені, штрафи, та комісія, грн.	Загальна сума заборгованості, грн.	N, дні	K-т приведе при вартості (K)	Вартість права вимоги зобов'язання, грн.
1	01/00000000/1000/1	29-мар-08	4587,94	3548,43	6764,23	14900,6	127	0,79806	11 891,57
2	01/00000000/1000/2	29-мар-08	496,38	433,83	1167,57	2097,78	136	0,7854	1 647,60
3	01/00000000/1000/3	30-мар-08	1780,27	855,25	2885,24	5520,76	115	0,81525	4 500,80
....
122224	01/00000000/1100/2	31-мар-08	5233,04	4240,02	10531,02	20004,08	130	0,79381	15 879,44

5. Розрахунок потенційних грошових потоків. Потенційні грошові потоки формуються у результаті:

- погашення залишку заборгованості за основним боргом, процентів та комісій за ним відповідно до умов договору або на підставі законодавства України;
- погашення нарахованих штрафів, пені, комісій та інших платежів відповідно до умов договору або на підставі законодавства України.

6. Визначення ставки дисконту. Під час визначення ставки дисконту як норми доходу, що є адекватною компенсацією ризику неотримання доходу від погашення зобов'язань за кредитною операцією, право вимоги за якою оцінюється, враховується сукупність ризиків, пов'язаних з одержанням такого доходу, на основі аналізу ступеня ризикованості інвестування його кредитором в альтернативні дохідні операції. Причому об'єктом порівняння не обов'язково має бути саме безрисковий актив. Будь-який вид активів, дохідність і ризик використання якого з погляду можливості отримання доходу відомі, може бути використаний як база для порівняння. Зрозуміло, що дохідність ризикованих інвестицій повинна бути більшою, ніж дохідність безрискової інвестиції, оскільки саме приріст дохідності є компенсацією за відносно вищий ступінь ризику.

Математично дану модель можна представити таким чином

$$r = r_b + r_i,$$

де r_b – базова норма доходу;

r_i – премія за ризик.

За базову норму доходу доцільно прийняти дохідність 20 річних казначейських облігацій США, скориговану на рівень інфляції долара США та ризик країни (Україна в порівнянні із США). Премія за ризик невиконання боржником своїх зобов'язань дорівнюватиме показнику ризику кредиту, наданого боржнику відповідно до табл. 7.

7. Визначення ринкової вартості права вимоги зобов'язання, що виникає внаслідок здійснення банком кредитних операцій. Інтегральною характеристикою, що

пов'язує ймовірний дохід від управління (розпорядження) правом вимоги за кредитним (іпотечним) договором, ймовірний період отримання цих доходів, ймовірні витрати пов'язані з одержанням ймовірного доходу, ризик отримання цього доходу (ставка дисконту), є коефіцієнт поточної вартості, де в якості часового періоду виступає строк прострочки на дату оцінки, а в якості ставки дисконту – величина ризику повернення коштів.

Для розрахунку коефіцієнта приведення вартості доцільно застосувати формулу:

$$K = \frac{1}{(1 + r / 360)^N},$$

де N – термін прострочення, днів;

i – ставка дисконтування (річна), яка розраховується методом кумулятивної побудови. Вартість права вимоги обчислюватиметься як:

$$P_v = P * K,$$

де K – коефіцієнт приведення вартості, P – загальна сума заборгованості.

Запропонована модель оцінки є чи не єдиним з можливих варіантів визначення вартості кредитного портфелю, в умовах пов'язаних з великою кількістю кредитних договорів, що складають кредитний портфель та браком достатньої інформації відносно об'єкту оцінки. Приклад розрахунку кредитного портфелю наведений в табл. 8 (для прикладу ставка дисконту приймається 64%).

Висновки

Природа боргових зобов'язань обумовлює відсутність чинників їх зносу і не передбачає витрат на відтворення. Тому використання витратного підходу для оцінки боргових зобов'язань зводиться до визначення їх балансової величини з коректуванням на суму зобов'язань, по яких закінчився термін позовної давності і тому подібне. З врахуванням вказаного вище, витратний підхід в процесі визначення вартості пра-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ва вимоги зобов'язання не використовується. Використання порівняльного підходу в процесі оцінки боргових зобов'язань не можливе у зв'язку з відсутністю ринкової інформації, пов'язаної з підбором аналогів та виконанням корегувань. Таким чином, застосування дохідного підходу для оцінки права вимоги зобов'язання є єдино можливим. Методи дохідного підходу максимально відповідають приведеним вище принципам визначення ринкової вартості об'єкту оцінки.

У статті запропоновані конкретні підходи та методи оцінки, в межах розроблених методичних засад, що відповідають чинному законодавству щодо здійснення професійної оціночної діяльності в Україні, а також національним і міжнародним стандартам оцінки, та задоволяють вимогам положень Національного банку України про порядок розрахунку значення показника ризику кредиту. Запропонована модель оцінки дозволяє визначити не тільки вартість прав вимоги зобов'язань за конкретною кредитною угодою, а й за сформованим кредитним портфелем банку, за мінімальних витрат та в умовах не достатньої кількості інформації відносно об'єкта оцінки.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 №2121–III.
2. Закон України «Про заставу» від 02.10.1992 №2654–XII.
3. Закон України «Про іпотеку» від 05.06.2003 №898–IV.

4. Закон України «Про оцінку майна, майнових прав та професійної оціночної діяльність в Україні» від 12.07.2001 №2658–III.

5. Закон України «Про оцінку земель» від 11.12.2003 №1378–IV.

6. Постанова КМ України «Про затвердження Методики оцінки майна» від 10.12.2003 №1891.

7. Постанова КМ України «Про затвердження Національного стандарту №1 »Загальні засади оцінки майна і майнових прав» від 10.09.2003 №1440.

8. Постанова КМ України »Про затвердження Національного стандарту №3 «Оцінка цілісних майнових комплексів» від 29.11.2006 №1655.

9. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затверджене постановою Правління Національного банку України від 25.01.2012 р. №23 зі змінами та доповненнями.

10. Постанова Правління Національного банку України №368 від 28.08.2001 «Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні» зі змінами та доповненнями.

11. Наказ Фонду державного майна України №1426 від 30.09.2011 «Методичні рекомендації до оцінки права вимоги зобов'язання, що виникає внаслідок здійснення банком кредитних операцій».

12. Річний звіт Національного Банку України; метод доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=2150782> ?.

13. Додаток 3 із змінами, внесеними згідно з Постановою Національного банку №499 від 30.11.2012.

УДК 637.1:631.11

А.А. ЛОПАНЧУК,
аспірант, кафедра економіки підприємства, НУБіП України

Теоретичні аспекти оцінки ефективності виробництва молока на сільськогосподарських підприємствах

У статті розглянуто теоретико-методичні засади визначення суті економічної ефективності виробництва молока. Висвітлено поняття ефекту, яке нерозривно пов'язане з ефективністю виробництва. Обґрутовано підходи до оцінки ефективності молока за допомогою системи показників для ефективного функціонування підприємств молочного скотарства.

Ключові слова: ефект, ефективність, показники економічної ефективності, молочне скотарство, молоко.

В статье рассмотрены теоретико-методические основы определения экономической эффективности производства молока. Освещено понятие эффекта, которое неразрывно связано с эффективностью производства. Обоснованы подходы к оценке эффективности молока с помощью системы показателей для эффективного функционирования предприятий молочного скотоводства.

Ключевые слова: эффект, эффективность, показатели экономической эффективности, молочное скотоводство, молоко.

The article reviews the theoretical and methodological basis to determine the economic efficiency of milk production. Deals with the concept of effect that is closely associated with efficiency of production. Approaches to evaluating the effectiveness of milk through a system of indicators for the effective functioning of the dairy cattle.

Keywords: effect, effectiveness, economic efficiency indicators, dairy cattle, milk.

Постановка проблеми. Молочне скотарство є однією з провідних галузей тваринництва України, основне завдання якого – забезпечення населення високоякісними молочними продуктами. Її стан безпосередньо впливає на розвиток молокопереробної промисловості та на наповнення ринку